

EL LLIBRE DE CONTEMPLACIÓ EN DÉU. QUÈ APORTA LLULL A L'HOME MODERN?

Leonci Petit

Aquest article és un assaig que respon a la lectura i estudi que fa l'autor d'aquesta obra primerenca i enciclopèdica de Ramon Llull al segle XIII. La intenció de l'autor és fer relluir algunes qüestions o punts del pensament lul·lià per entendre que molts dels continguts que inclou el Llibre van més enllà del seu temps perquè ressonen en la nostra actualitat. L'autor mostra la vigència de molts dels seus aspectes i creu que cal continuar considerant la validesa i la utilitat del pensament de Llull perquè poden ajudar, ni que sigui parcialment, a plantejar o resoldre les dificultats que amenacen el filosofar actual, així com la missió evangelitzadora del segle XXI. En efecte, tot just obrir el Llibre, Llull recorre a l'experiència del viure, on es constata un clàssic i un modern alhora. Modern, perquè comença a construir el seu pensament a partir del subjecte, i un clàssic, perquè tot ho contempla des de la perspectiva de l'acte de ser. Després presenta la pròpia cosmovisió amb una visió integral de l'home. Apareix com el filòsof de l'acció, com entén i contempla el Déu U en trinitat de Persones, la dimensió ètica en què està constituït l'ésser humà, l'originalitat de la seva demostrativa de raó, finalment la relació entre fe i raó. El Llibre de Llull, doncs, és capdavanter del seu temps del diàleg religiós i ecumènic, de forma que tot ell resulta ser una obra pionera de plantejar el caràcter únic i universal de la salvació cristiana.

I. Motivació i objecte del treball

A hores d'ara, tot apunta a un retorn o un redescobriment de la figura senyera de Ramon Llull del segle XIII. El present treball vol ser un intent de fer relluir algunes qüestions o punts del pensament del Beat mallorquí que formen part del teixit del *Llibre de contemplació en Déu* com a fruit de la seva lectura, els quals, al meu entendre, van més enllà del seu temps. No es tracta de repetir o d'ensenyar allò que va dir, sinó més aviat tenir la gosadia de mirar el nostre món des de la perspectiva d'aquesta obra que reflecteix la seva experiència mística i contemplativa a l'home modern i secularitzat del segle XXI.

II. L'estructura del Llibre de contemplació.

Llull inaugura la seva carrera literària i filosòfica escrivint el *Llibre de contemplació* quan tenia uns quaranta anys, obra de caràcter enciclopèdic tant per la seva envergadura com per la seva amplitud de visió, si bé la naturalesa i finalitat d'aquest *Llibre* és essencialment mística. L'escriu com a neòfit convertit, tal com ho dona entendre la *Vida coetania* (I,6). Segons Torres i Bages, es tracta de l'obra capital de la literatura catalana (*Tradició catalana, llib II, cap II, art. IV, pàg. 117 Obres essencials. Edit. Selecta*).

La ressenya que Guillem Pagès estampa en acabar la còpia del magne *Llibre de contemplació* revela el seu caràcter extraordinari, mai fins aleshores havia existit un llibre com aquest ni al Regne de Mallorca ni a la Corona d'Aragó. Una obra de nova creació en vulgar amb el format propi d'un gran *llibre de banc* escolàstic i universitari.

Precisament, la composició del *Llibre* és justament coneguda per la seva extraordinària exhaustivitat i també pel seu simbolisme al·legòric (Albert Solé. *Estudi històric i codicològic dels manuscrits lul·lians copiats per Guillem Pagès (1.274-1.301)* ATCA-25 quan es refereix a *El manuscrit del Llibre de contemplació, pàg. 241-242*).

Atès l'índex, l'obra està dividida en *cinc llibres* compresos en *tres volums*. El *volum I* conté el *primer* i el *segon llibre*. El *volum II* conté el *llibre III*. I el *volum III* comprèn els *llibres quart i cinquè*. Tots els cinc llibres estan dividits en *distincions* i cada distinció en *capítols*, de manera que en total hi ha *40 distincions* i *366 capítols*. I cada capítol està dividit en *30 parts*. En el *pròleg*, l'autor explica el perquè de les divisions que fa en l'obra i les seves motivacions al·legòriques. En el *capítol 366*, l'últim, explica la pedagogia i la forma de llegir-lo. Per tant, s'està davant d'una obra primerenca de Ramon Llull que conté implícitament o en germen altres obres d'ell. No és

una simple casualitat, com ell mateix ho diu: *“aquesta obra, que és demostració e figura a moltes altres obres, que sien a laor e a honrar la vostra gloriosa humana natura e la vostra excel·lent essència divina”* (Cap. 365,30. El text de l'obra: *Ramon Llull. Obres essencials*, vol II. Editorial Selecta. Barcelona 1960).

III. Llull recorre a l'experiència del viure

El punt de partença de l'autor és recórrer a l'experiència del viure, de manera que és en la *I Distinció d'alegre* on troba els criteris de certesa del seu existir, el qual li permetrà seguir amb seguretat el llarg itinerari de la seva obra contemplativa. No obstant això, abans d'arribar a tenir aquesta certitud, comença per l'experiència de l'angoixa i de la mort, ja que la vida només li parla de la mort, de por i de finitud. I enmig d'aquesta experiència i amb desig de viure, troba ensems el fonament sòlid del seu existir partint dels cinc sentits corporals i intel·lectuals que posseïm, els quals li certifiquen la certitud psicològica d'estar verament en ésser, a semblança d'Agustí en el *De Civitate XI,26*. En efecte:

“Capítol I. Com hom se deu alegrar per ço com Déus és en ésser”... “Oh Sènyer Déus, creador de tot quant és!. Enaixí com les creatures donen significació e demostració de la gran noblea e bonea vostra, enaixí deuria ésser gran l'alegre que nós havem en vós” (n.10).

“Capítol II. Com hom se deu alegrar per ço com és en ésser”... “Car molt se deu alegrar l'home per ço com és en ésser, e no pas en privat d'ésser. Doncs nós qui som certificats que som en ésser, alegrar-nos hem, car los cinc senys mostren l'ésser en què som”... (n.1). “E doncs, enaixí com a nós és, Sènyer, molt mellor cosa ésser en ésser que no seria si no érem en ésser, enaixí se cové que'ns alegrem molt, per ço car som en ésser” (n.2).

“Capítol III. Com hom se deu alegrar de l'ésser de son proïsme”... “Com nós vejam nós mateix en aquest segle ésser en ésser, covèn-se que cascú de nós que'ns alegrem los uns ab los altres enfre nos mateix; car així's deu cascú alegrar en l'ésser de son proïsme com és en lo seu mateix” (n.1).

Els tres *capítols* parlen eloqüentment: Llull està plenament certificat de tres realitats existents: que Déu és en ésser i no pas en privació. Troba quelcom d'infinít i no pas finit del qual se segueix un gran bé De que, ell mateix existeix, que està en ésser com li mostren els cinc sentits, de manera que no n'està privat. Com està certificat de l'ésser del seu proïsme, l'*altre* com ell.

Els fonaments de la Distinció d'alegre

1) *Principi fonamental*: la raó profunda d'aquesta alegria prové de la descoberta que *les creatures donen significació i demostració de la gran noblesa i bondat de Déu*, de manera que Déu es fa visible a la intel·ligència humana a través de les seves creatures, principi amb el qual comença a bastir el seu *Art* o *manera de convèncer*, de *convertir*, de *trobar veritat*.

2) *Que Déu i l'home és allò més valuós*: Tal dualitat pren un caràcter absolut quan es té present el primer i el segon manament de la Llei de Déu, els quals, un i altre, fan un sol manament, el de *l'amor*. Dels tres capítols esmentats, se'n desprèn que la *veritat de l'home no té sentit sense la veritat de Déu*. Vet aquí l'interrogant de sempre, qui és *l'altre* per a tu? Llull, en aquesta experiència del viure, no es descuida de ningú.

Punt de reflexió

El fet de pensar ens fa presents a nosaltres mateixos. Els tres capítols posen de manifest que els sentits corporals sensitius i els racionals intel·lectuals en són els instruments: *pensar* en nosaltres mateixos és el principal constituent de la nostra identitat personal. No puc pensar que no sóc, llevat que fantasiegi o sigui un joc merament verbal. Com és d'apreciar, Ramon Llull va dir abans que Descartes **sóc, existeixo**, fins d'una manera més completa. Si la partença de Llull i la de Descartes és la mateixa, en canvi es diferencien en la manera de contemplar Déu, allò que permet veure les diferències entre la filosofia moderna i la medieval cristiana. Indiscutiblement que en el cartesianisme s'hi troba una gran ànsia de Déu, com és de veure en les *Meditacions metafísiques*. Però el Déu de Descartes no ajuda ni il·lumina l'home perquè és un Déu llunyà, que no s'apropa. És un Déu fred, tancat en el seu propi *jo*. En canvi, el Déu de Llull és un Déu amarat d'*amor*, de *bondat* i *noblesa*, un Déu prop de l'home, si el cerca, tal com llegim en el *capítol V*: "*com vós, Senyer, siats infinit e nós fenits, leugera cosa és als amadors vostres que us atroben tota hora que'us vullen, car per totes dreces vos poran atrobar*" (n.14).

IV. La cosmovisió lul·liana

Els tres capítols de la *Distinció d'alegre* ja per ells mateixos són significatius de quina mena de cosmovisió apercep el nostre Beat, que es pregunta quin és exactament l'emplaçament de l'home en el

món. Una pregunta que els homes mai han deixat de fer-se des del dia que comencen a *pensar* (la canya de Pascal). Això sol ja explica la magnitud del problema, perquè, si l'home es fa constantment tal pregunta, és senyal evident que l'home és distint del món, i alhora és una confessió d'impotència absoluta de tota solució merament científica. La X *Distinció de creació* i la XI *que tracta sobre l'ordenació divina* és un clar exponent d'aquesta preocupació del lloc de l'home en el món.

També, per a Llull, l'home és una espècie de microcosmos. No tant perquè centri tots els graus de realitat i així estigui subjecte a totes les forces antagoniques, sinó més aviat perquè constitueix el centre del món, participant d'un i altre, és a dir, per a Llull, l'home uneix en ell el nivell més baix de la realitat intel·lectual i el domini més alt de l'ésser sensible, i esdevé, per això mateix, un vincle de relació que sustenta tota la creació. D'una banda, l'home, respecte del creador, és ell mateix també creatiu de cara en fora, de manera que dóna a llum idees, instruments, eines, obres d'art i tècniques; quan ho fa, utilitza materials que ja troba en la natura, però les formes que li dóna no són meres imitacions de les coses naturals, sinó que són produccions de la seva ment. D'aquesta manera, el poder creador de l'home s'apropa al poder creador de Déu, de forma que l'home creat resulta també ser creatiu. Tanmateix, mentre que Déu dóna a llum éssers reals, les coses que comprèn l'essència divina; la ment de l'home, en canvi, no és capaç de produir coses reals, sinó que sols les pot representar i apropiarse'n.

Trilogia còsmica: Déu, home, món

Per a l'autor, *Déu*, *home* i *món* constitueixen una unitat de relació, de manera que l'ésser humà el contempla com a centre del món creat, dotat d'enteniment capaç d'apercebre i entendre, que li permet fer *intel·ligibles* les perfeccions de Déu en el món creat, un món que, incapaç de manifestar-les clarament, només en mostra els *vestigis*. En aquesta trilogia còsmica hi ha tot un *dinamisme* i *diàleg de comunicació* de tot allò que és comprensible, el que actualment anomenem *ecologia*. Parlant de l'home, Llull vol fundar en la raó el seu dinamisme com a mediador entre el dinamisme diví i el de la totalitat de la creació. Tots els 366 capítols són un exponent d'aquesta visió.

Visió integral de l'home: és una síntesi

En la *XI Distinció*, quan examina l'ordenació en què el creador ha constituït l'home i la dona, ens diu que l'ésser humà l'ha ordenat en quatre potències: l'*apetitiva*, la *retentiva*, la *digestiva* i l'*expulsiva*. L'ànima humana l'ha ordenada en cinc potències, la *vegetativa*, la *sensitiva*, la *imaginativa*, la *racional* i la *motiva*. La *potència sensitiva* comprèn els cinc sentits corporals que esdevenen el *primer graó de l'escala de pujar* cap als cinc sentits intel·lectuals que afecten la potència racional, la qual gaudeix de *franca voluntat*. La *potència imaginativa*, magina i representa les coses sentides en la potència sensitiva per tal de presentar-lo a la *potència racional* a fi de distingir, destriar, valorar i judicar allò què és o no és bo, veritable o fals. La potència racional és la que comprèn els cinc sentits intel·lectuals i espirituals de pensar, d'*apercebre*, de *consciència*, de *subtilesa* i de *coratge* que comporta la funció valorativa i de judici com a senyora de les altres potències, a la qual adjunta la *potència motiva* (el movedor més pròxim) que mou a actuar allò prèviament decidit lliurament en la racional.

Per a Llull, la *potència sensitiva* i la *racional* són *dos camins* que es relacionen, de forma que tal ordenament fa possible *apercebre* i *entendre* la veritat de les coses. L'ésser humà és, doncs, semblant a una *síntesi* de finit i d'infinít, de llibertat i de necessitat, de temporal i d'etern, d'immanència i de transcendència, on tot està misteriosament i profundament relacionat, és a dir, que té una raó de ser, perquè Déu tampoc ha fet res sense raó. Tal ordenament lul·lià que presenta el *Llibre*, distingint entre activitat necessària i contingent, fa una distinció fonamental per a comprendre millor la naturalesa i el dinamisme del coneixement humà. Una perspectiva ben diferent de l'home modern atomitzat i esquarterat que necessita recuperar una visió integral perduda si vol sortir del sense sentit o de la buidor en què generalment viu, incapaç de transcendir cap als sentits intel·lectuals i espirituals.

V. Llull, filòsof de l'acció

Vet aquí un altre aspecte interessant del filòsof mallorquí. En el *Llibre de contemplació*, tot ell, ja és un esforç de fer intel·ligible la doctrina cristiana amb què havien fracassat totes les temptatives missioneres, en especial la doctrina de la Trinitat. Per portar-ho a terme, Llull recorre a una anàlisi del que significa l'afirmació que els poders dels atributs divins són actius, perquè sosté que no podem dir res que sigui autènticament bo si no produeix bé.

D'aquesta manera, el nostre filòsof introdueix una categoria completament nova dins la història de la metafísica. D'acord amb el propòsit missioner i apologetic del convertit, Llull parla no només dels principis de l'ésser, sinó també dels principis de l'acció, de manera que, a més de sostenir la tesi que Déu és productiu "*contingenter*" i "*ad extra*" en la creació, proposa també que les persones divines són productives "*necessariae*" i "*ad intra*", dinamisme que té el seu origen en el si trinitari mateix del Déu que confessa i lloa. Per tant, Llull manté que s'ha d'admetre l'activitat de totes les perfeccions divines, de manera que l'autèntica bondat ha de produir una cosa bona, com la grandesa, una cosa gran; la saviesa, savi, o la justícia, just. Això significa que l'acció pressuposa un principi o font d'allò que s'ha produït i, alhora, un vincle entre tots dos, com per exemple, en l'*acte d'estimar* hi ha *qui estima* i *l'estimat* i l'*amor que els uneix*. O també, en l'*acte de bondat* hi ha *qui bonifica* i *el bonificat* i *la bondat* que els uneix. Com es pot veure, l'activitat implica relació. I això mateix és pot dir del *procés de coneixement* en el qual hi ha l'*intel·lecte coneixedor*, l'*objecte conegut* i l'*acte de conèixer* (cf. Leonci Petit, *Conèixer en Ramon Llull. "Ars brevis" 2.004*, pàg. 201 ss).

La trilogia "agencial"

 125

Què significa tal expressió? Atès el paràgraf anterior, significa que Llull veu en tota acció, divina o humana, tres constitutius, dels quals l'*acció* és el punt de convergència, de manera que parla d'*agens*, d'*agibile* i d'*agere*, és a dir, l'*agent*, *el seu acte* i el *fer*. Ontològicament significa que el *fer* és abans que el *ser*. Això, doncs, té conseqüències lògiques i gnoseològiques, perquè, com el mateix Llull diu, el que una cosa és en ella mateixa ningú ho pot saber, però tot el seu existir i el seu ésser es redueix al seu fer. Només en l'*acabament* del fer, com la fruita ja feta i madura, podem saber què és o què ha estat a través del significats que demostra a l'enteniment.

Llull confessa, però, que no es pot saber què és en si mateixa l'essència divina, com altres essències, perquè depassen el nostre enteniment i, no obstant això, la metafísica lul·liana no tanca la fe exclusivament en la raó pràctica com fa Kant, que li nega l'accés al tot de la realitat. Perquè la raó que practica Llull en la seva obra és més sobirana que la de Kant ja que és capaç de captar els significats que l'enteniment rep fins d'allò que no és pot saber què és, malgrat que el seu enteniment no l'abasti, ja que Llull practica al mateix temps l'*art de contemplar*, que comporta una altra manera d'apercebre i entendre.

VI. La trilogia divina

Parlar de *trilogia divina* és raonar i contemplar alhora sobre el Déu *U en trinitat de Persones* o de la *Trinitat en Unitat*, la creença fonamental de la fe cristiana i un eix cèntric del pensament de Llull tal com ho expressa en la *V Distinció de Trinitat*, que comprèn els capítols *XI, XII, XIII*, quan parla que la substància divina és en tres persones. En aquests capítols, el Beat ja revela la *il·luminació* més pròpia rebuda: que el *principi d'acció* neix en el si mateix del Déu *U en trinitat de Persones*, de forma que el seu dinamisme està originat en la mateixa entranya de la relació trinitària, la qual és eterna, per tant, *significativa* perquè eternament es dona tant en l'*engendrament*, l'*engendrat* com en l'*ixent*. *Il·luminació* de la qual el mateix Llull dona fe en el Cap *XI, 28*: “A vós, sènyer Déus, laor e glòria e mercès, com vos ha plagut que al vostre serf havets feta tanta de gràcia e de mercè que l'havets il·luminat per lo libre qui és apel·lat “*Libre de raons en les tres ligs*”, per lo qual libre ha conegut que a la vostra substància divina és en tres persones, e ha-hi conegut certificadament dels catorze articles, e ha hi haüda certificació que la lei dels crestians és vera e mellor de les altres ligs”. Així que no hi ha cap obstacle a predicar de Déu tant la unitat com la trinitat en les Persones, com de les virtuts divines.

126

D'aquesta *il·luminació* de l'autor, se'n desprèn una visió ben positiva del Déu cristià, en el sentit que no és un Déu simplement immòbil, sinó dinàmic i actiu que corre arreu i es fa present de forma sorprenent, de manera que les qualitats o virtuts divines essencials són actives (*Cap CLXX, 28*). Per valorar més profundament el pensament lul·lià respecte del misteri trinitari, cal veure els capítols *CLXXIV, CLXXVIII i CLXXIX* de forma especial. En el capítol *CLXXVIII*, Llull ateny les virtuts essencials o atributs divins, distingint-los en dues maneres: a) *esguardant Déu mateix*, b) *de fora estant, esguardant respecte de nosaltres*. D'aquesta forma, els atributs divins, vistos des de la nostra perspectiva, no són accidentals sinó essencials en Déu, és a dir, que tots ells i tots els que se'n puguin predicar són una única substància divina, que Llull representa en la **figura A**, on Déu és el punt teològic central.

Les tres maneres en què signifiquen una substància en tres persones

En el capítol *CLXXIX, 1-3* veiem les tres maneres que signifiquen la única deïtat:

Primera: per *la infinitat*, la *vida* i l'*eternitat*

Segona: pel *poder*, la saviesa i l'amor
 Tercera: per la *simplicitat*, la *glòria* i l'*acabament*

En el capítol CCCXVII, s'aprecia com Llull entén i contempla la gloriosa trinitat de Déu:

Cap de les tres persones és més o menys que l'altra.
 Cap d'elles val més que l'altra.
 Totes són iguals, malgrat la diferència, ja que una no és l'altra.
 Totes tres són iguals en poder, saviesa i amor.
 Ni cap d'elles és abans que l'altra.
 No s'aprecia una concepció piramidal o jeràrquica.
 Autodonació i reciprocitat d'amor amb plenitud de llibertat i de voler.
 L'Esperit és el que dóna la comunió en la diferència.
 La infinitat de Déu afecta per igual la substància divina, les persones de la trinitat i les qualitats essencials.

El poder, el saber i el voler en Déu

El poder, el *saber* i el *voler* és una altra de les trilogies que es troben en el *Llibre de contemplació*. En el capítol CCCIX, l'autor ja posa de relleu que el poder, el saber i el voler en Déu són tan excel·lents i acabats que fan que l'amor sia plenament acabat en la divinitat, en la humanitat de Crist i en la Verge gloriosa (n. 4-5;7-8).

És en el "*capítol CLXXXIV, Com en les vertuts de Déu pot hom apercebre i entendre que N.S. Déus és poderós d'ésser Déus e home ensems*", en el qual fa la demostració en sis maneres a través de vuit virtuts essencials divines com són la *infinitat*, l'*eternitat*, l'*amor*, la *justícia*, la *misericòrdia*, la *saviesa*, la *bondat* i l'*acabament* (n.1-2). L'argument de raó va pels significats del *possible* i de l'*impossible*: si el poder de Déu és acabat, cal reconèixer que és infinit. I, si és infinit, és cosa necessària, perquè significa que pot fer totes aquelles coses (n.3). No repugna, doncs, a la raó que Crist sigui ensems Déu i home (n.7). Per tant, totes les significacions donen raó que Déu és poderós de ser Déu i home ensems, d'unir en Jesucrist humanitat i divinitat (n.9-10), perquè l'amor de Déu és amador d'acabat poder (n.13). Igual argument de raó el fa a través de la justícia, la misericòrdia, la saviesa i l'acabament... I per tal de tenir coratge i fervor en honrar el Senyor Déus, Llull afirma que és convenient que el *poder*, el *saber* i el *voler* els estenguem entre les nou qualitats essencials com són *fe*, *laor*, *obediència*, *amor*, *pregueres*, *esperança*, *gràcia*, *oració*, atès el capítol CCXIV,1. "*Car oració sense devoció no val res*" (n.30).

Tal dimensió trinitària fonamenta la missió evangèlica

El *Llibre de contemplació* posa de manifest que la Trinitat i l'encarnació del Verb en la persona de Jesucrist són els punts més nuclears que caracteritzen l'originalitat de Ramon Llull. I hom es pregunta, què es descobreix en aquesta preocupació?

1) Que la dimensió trinitària fonamenta la *missió evangèlica*. L'Esperit Sant que convoca l'Església el dia de Pentecosta és un misteri d'amor entre Déu i els homes: l'home creat i caigut és *recreat* gràcies a l'encarnació del Fill de Déu que ha pres carn com la nostra, tal com ho argumenta en el *capítol LXII, Com l'humà linatge fo recreat per la sancta passió de Jesucrist*, i la seva conveniència en el *capítol LXXV. El poder, el saber i el voler en Déu és igual al servei*.

2) Fonamenta *la vida cristiana* que neix de la fe en les aigües del baptisme amb una disponibilitat de *servei* com la de Jesucrist.

3) Fonamenta *la teologia de la missió*, la qual reclama el diàleg i una comunicació de la fe cristiana testimoniada, raonada i creïble. Fins, si cal, martirial. Per a Llull, resulta ser una missió de combat.

4) *L'apologètica lul·liana* es val, d'una banda, de la *funció expressiva* que li dóna consistència al pensament ajudant a sistematitzar-lo i, d'altra, de la *funció comunicativa*, la qual l'acomoda a les circumstàncies culturals, incloses les personals, d'aquells qui l'escolten i el judiquen.

5) És de notar que, en el capítol CCCXLVI, Llull fa una crítica velada a la institució eclesial i a la societat cristiana de l'època, on constata un desequilibri entre el *poder*, el *saber* i el *voler* rebuts de Crist. Davant la missió rebuda, poden i saben, però sovint no volen. Pesa més el poder. Quelcom està fallant. Una falla d'ahir i d'avui que afecta directament l'evangelització veritable. Un avís a l'Església actual si vol ser capaç d'inculturalitzar-se en el món del segle XXI. Un art de convertir, però, que acaba essent inútil si els que detenen el poder en la societat cristiana o en la institució no ajuden.

VII. L'ètica lul·liana

Les dues intencions i els dos moviments

La dimensió ètica lul·liana de la persona humana descansa, d'una banda, en el valor cèntric que té l'èsser humà en la relació còsmica entre Déu i el món i, de l'altra, en aquella visió integral en què concep l'home creat i de com Déu l'ha ordenat, d'acord amb els *capítols XLV al LIII de la XI Distinció*. Descansa, per tant, en la

subjectivitat de l'ésser personal quan conscientment i lliure l'home es posseeix *a si mateix*, com a fi i, alhora, com a medi, *orientada cap als altres*, el *proïsme* que està també en ésser. L'ètica que contempla Llull és una ètica adreçada a les persones, no a les coses, perquè són les coses les que estan orientades cap a les persones i no al revés.

Efectivament, en el capítol XLV,1-2, l'autor parla de com Déu ha ordenat l'home en *dues intencions*. La *primera* és amar, honrar, servir i conèixer la bondat i la noblesa de Déu. La *segona* consisteix que Déu vol que els béns que són donats a l'home siguin *reconeguts*, és a dir, que no se'ls apropiï. L'ètica que presenta Llull és una ètica valorada tant per les *intencions* com pels *fets*, ja que els fets són demostratius de les intencions

Junt amb les dues intencions, parla en el capítol XLVI,1 dels *dos moviments* en què Déu creà l'home. El *primer* moviment és el derivat de cosa essent, és a dir, l'orientació al *bé* perquè és allò primer que Déu feu. El *segon* moviment és el derivant de la cosa privada d'ésser, és a dir, que l'home es mou contra natura.

Aquestes intencions i moviments posen en relleu una sèrie de valoracions considerant els atributs divins, com es reflecteix en el capítol XLVII:

1) En l'home, abans fou el bé i no pas el mal. Fou creat en ésser que és millor ésser que no ésser.

2) El mal, en canvi, és un accident separable, el qual vingué després com a resultat del *segon moviment*. El mal, per a Llull, no té causa suficient, sinó *deficient de bé*.

3) Déu ha ordenat primerament la *veritat* i no pas la falsedat. Perquè la veritat és allò propi del *primer moviment*, el qual mou l'home en tres direccions: *estimar Déu, a si mateix i al pròxim com a un mateix*.

4) Per al *segon moviment*, l'home camina cap al no-res

5) Ningú, doncs, està excusat per a no estimar Déu, perquè l'home està constituït de *voluntat* i de *poder*, per tant, és capaç de passar de potència a acte, és a dir, de canviar d'actitud i de mentalitat. La voluntat, perquè vulgui estimar, i el poder, per portar-ho a terme. L'ésser humà té la capacitat de *conversió*, de canviar de direcció, d'escollir entre moviments i direccions.

La franca voluntat

En el capítol LI, l'autor ens diu que l'ésser humà està ordenat en *franca voluntat* o voluntat lliure. Tal voluntat lliure està estretament relacionada amb els *dos moviments* i *les dues intencions*. Precisament, per raó del primer moviment, els homes han de gaudir de

voluntat lliure, la finalitat de la qual és fer el bé i estimar; en canvi, per al segon moviment, l'ésser humà davalla de la cosa essent a la de privació i negació d'ésser. Què significa això?

1) Que la voluntat lliure està ordenada i orientada al bé, o sia, a la realització plena de l'ésser humà creat.

2) L'autor distingeix entre *llibertat d'opció* simplement i *llibertat de responsabilitat*. Vol significar que hi ha una llibertat més fonda, la que pren decisions dignes i serioses, aquella que compromet, perquè l'home està situat entre dos mèrits, el de glòria i el de pena. La llibertat de responsabilitat és aquella que respon conscientment al bé, és constructiva.

3) Que la voluntat lliure està en la potència racional. Tal veritat cadascú la pot experimentar i provar per si mateix, de manera que la seva certitud no es troba ni en la potència sensitiva ni en la imaginativa. L'autor, en el *capítol LII, 23*, fa una descripció psicològica del seu procés.

4) En el tractament que fa de la voluntat lliure, cal observar que Lull relaciona la *veritable llibertat* amb el *bé*, la *veritat* i l'*amor*. Quan no hi ha tal relació de continguts, s'esdevé el desordre i el defalliment de l'ésser que camina cap al no-res.

Punts de reflexió

1) Que l'home està ordenat fonamentalment a la veritat i no a la falsedat per raó del primer moviment i de la primera intenció. Contràriament, davant l'allau de falsedats i de mentides en les quals estem immersos en el món en què vivim procedents de les segones intencions i moviments, es fa necessària la pràctica de la sospita com a forma alliberadora i de discerniment, atès que són els *fets* els demostratius d'uns i altres.

2) La *franca voluntat* que contempla l'autor no té res a veure amb el concepte de llibertat com a opció que ens ofereix el Mercat, convertida en un producte de compra/venda, on l'afany de lucre i de diner són l'ídol per excel·lència. Una llibertat mercantil que neix del concepte de propietat, de posseir, d'abusar i llençar, quelcom propi de la societat de consum en la qual ja no sabem distingir el necessari del superflu, és una llibertat esbiaixada i degradada, que camina cap al no-res perquè hipoteca i condiciona l'autèntica llibertat.

3) La violència que caracteritza la nostra època és un resultat de la pèrdua dels valors bàsics constructius sobre els quals l'ésser humà està ordenat. Els homes som aquest *sóc, existeixo lul·lià* però en la mesura que ens esforcem a pensar l'ésser i el no-ésser o

la relació d'aquestes dues polaritzacions. La situació política i ideològica del nostre món està envaïda per una recessió parcial d'aquests valors tant per les esferes públiques com per les tecnològiques i econòmiques. Vivim un fals progressisme.

VIII. La demostrativa en Llull

El *Llibre de contemplació* manté constantment el seu interès per dos aspectes, entre altres: un, al meu entendre, perquè el seu autor en cap moment deixa de fer història dels seus estats d'ànim a semblança de les *Confessions* de sant Agustí, i sempre amb unes seqüències creixents ben enraonades; l'altre, perquè el Llibre revela un afany demostratiu constant en el qual no hi ha capítol que no presenti d'una forma o altra el mot *demostra*, *demostrar*, *demostratiu*, *prova*, *mostra*, sobretot, el “*cové*” o “*coven-se*” etc. I hom es pregunta què signifiquen. Tal afany demostratiu s'ha fet patent, sobretot, en cada una de les virtuts divines a través dels significats que aporten les creatures en les seves diverses categories, en especial la Trinitat i l'encarnació amb relació a l'ànima humana.

És legítim, doncs, que ens preguntem de quina mena de demostració es tracta, precisament, perquè a Llull, per raó d'aquesta original demostrativa, se l'ha desacreditat i acusat per la pretensió de voler demostrar, per raons necessàries, les veritats de la fe com si d'una demostració científica es tractés. Fins l'ha acusat d'heretge l'inquisidor Eimeric (Josep Perarnau. *De Ramon Llull a Nicolau Eimeric*. Lliçò inaugural del curs acadèmic 1997-1998 de la Facultat de Teologia i Filosofia de Catalunya).

Per poder entendre la demostrativa de Llull, cal tenir present que apareix com a filòsof-poeta, il·luminat com ell mateix confessa, com un convertit que es mou amb l'afany missioner per a la conversió dels infidels, concretament, jueus i musulmans que conviuen al Regne de Mallorca. Fins cal tenir present les influències que el Beat va tenir de les relacions entre les diverses escoles. Punts, tots ells, determinants que qualifiquen potser una demostrativa nova que sortia del pensament clàssic de la seva època, però que posen en relleu un genuí pensador català, potser el més gran.

La lògica lul·liana

Penso que en Llull s'està davant d'una demostrativa per *raons lògiques*, però d'altra mena de l'aristotèlica. En la línia de la “*fides quaerens intellectum*” de sant Anselm, el nostre autor, com ja hem vist, subratlla que l'ésser es defineix per allò que fa la “*bonitas*” pel

fet de “bonificare” i que fer o actuar comporta tres correlatius, de manera que l'èsser i la relació són la mateixa cosa. Si Déu és unitat, també és trinitat, i si és actuant en superlatiu, s'ha donat “*ad extra*” en grau superlatiu en l'Encarnació. Amb Llull, doncs, s'està davant d'una *lògica real* que afecta tant els *principis de l'èsser* com els del *conèixer*. És a dir, una lògica que *significa i demostra* que neix de la relació existent entre l'èsser i el conèixer. El *coneixement* també és aquesta dinàmica correlativa, ja que el seu objecte no és la realitat exterior com a tal, perquè l'objecte de l'enteniment és la capacitat de conèixer la significació que n'apercep com element espiritual. Així, per aquest camí de la interioritat, l'home arriba a Déu, si vol.

En aquesta mena de lògica, no s'hi descobreix cap límit a l'activitat de la raó. I si la raó en *acte* ignora més que no sap, *potencialment* l'instrument raó no topa mai amb cap objecte que li sigui substancialment opac, si actua metòdicament i correcta com fa Llull. I, quan no arriba més enllà, *contempla* que és altra forma d'apercebre i entendre les significacions d'allò contemplat.

L'exemple dels miralls. Els miralls demostren.

132

Constantment, Llull posa l'exemple dels miralls dels quals fa la seva simbologia i analogia en la demostració, allò d'*enaixí... enaixí*. De manera que l'ànima humana és el mirall i l'enteniment, el seu ull espiritual. Així es reflecteix en els *capítols CLXIX, CLXXIV, CCIII, CCXLI, CCXLVI, CCCII, CCCXV*. És a dir, de la mateixa manera que els miralls demostren la figura o figures que tenen al seu davant, així mateix l'ànima humana amb les seves virtuts reflecteix i demostra els significats de les virtuts divines d'una forma intel·ligible en les seves creatures, sempre que l'home no estigui empatxat o distorsionat com el mirall tort o fals, ja que aquelles virtuts són actives i de cara en fora diuen i es mostren en els seus *vestigis* i *petges*. Per a Llull, hi ha una semblança entre l'ànima de l'home i l'essència divina.

Com els miralls, l'enteniment demostra.

1) *La raó és naturada*. A la demostrativa lul·liana, cal sumar-hi l'afirmació que *la raó és naturada*. Tal afirmació significa la similitud existent entre l'ànima humana i l'essència divina, similitud per la qual l'enteniment humà és capaç de *raons necessàries*, de moure's de potència en acte, és a dir, de raonar a través d'aquesta llum primera que tot home està dotat pel creador. Per a Llull, doncs, la naturalesa creada reflecteix les perfeccions de la naturalesa creador-

ra (increada): ..“*Enaixí com l'home veu sensualment en lo mirall sa cara, enaixí intel·lectualment veu lo nostre enteniment la vostra gloriosa trinitat en los significats que donen d'ella les creatures per ço car són en tres coses, car si tant fos, Sènyer, que en vós no fos trinitat de persones no foren totes les creatures significants vostra trinitat*”...(Cap CCXLVI, 19).

2) ***Es tracta d'una demostració lògica per raons intel·ligibles.*** Llull no maneja conceptes abstractes sinó significats concrets tant de les creatures com dels fets que l'enteniment apercep i entén, que li demostren, fent servir la raó de conveniència o la necessària, tant pel que fa a la veritat com la falsedat de les coses a través d'aquesta *lògica real* abans exposada. Aquesta mena de lògica, en el fons, és de *sentit comú*. El nostre Beat veritablement *demostra* per què prové de ***raons intel·ligibles***. Una demostració lògica que no té res a veure amb la demostració científica moderna de caràcter empíric o experimental, ni tampoc amb la lògica aristotèlica. Però la demostrativa lul·liana encara va més lluny que l'empírica, la qual només apercep la punta de l'iceberg d'una realitat més fonda de la qual no pot dir res. Llull, en canvi, arriba fins al cim amb les *escales* sensuais, intel·lectuals i espirituals, conjuntament amb l'escala de *l'amor* que s'ajunten i s'agermanen tocant el misteri de la realitat de l'essència divina, encara que no sàpiga que és en si mateixa, com es desprèn de la *Distinció d'amor*.

3) ***La fonamentació metafísica.*** El *Llibre de contemplació* mostra clarament que en el conèixer de Llull hi ha un ascens i un descens, descrivint les escales o graons per les quals l'enteniment puja del sensible a l'intel·ligible i baixa de l'intel·ligible al sensible per raó d'aquella visió integral de l'home. El nostre autor pressuposa que els sentits i la imaginació no serveixen per al coneixement filosòfic i teològic pel fet que no van més enllà del sensible i de la imaginació, mentre que la filosofia i la teologia s'ocupen de l'intel·ligible. Per mitjà d'aquest ascens i descens, el mallorquí distingeix tres àmbits de realitat: el sensible/imaginable, l'*espiritual/intel·ligible* i el diví *transcendent*.

En el "*Liber de ascensu et descensu intellectus*", en la VI *Distinció*, quan tracta de l'acció i de la naturalesa de *l'home*, és on cal atendre aquelles *raons d'intel·ligibilitat*, quan afirma que en ***l'essència de l'enteniment hi ha l'intel·lectiu***, el qual és actiu, i amb ell, l'home. L'enteniment, inquirint, s'adona que mou el seu enteniment per tal que amb ell pugui entendre l'objecte percebut, i descendent a la vista, troba tres concrets essencials: *el visitiu, el visible i el veure*. I

això mateix passa en les potències de l'ànima, que són una sola substància: hi ha *l'intel·lectiu*, *l'intel·ligible* i *l'entendre*, així com en la voluntat hi troba *l'amatiu*, *l'amable* i *l'estimar* i en la memòria hi troba el *memoratiu*, el *memorable* i el *memorar*. Per a Lull, la racionalitat és pròpiament *passió* de l'home i, en ella, també la intel·ligibilitat és pròpiament *passió* de l'enteniment, en el qual el mateix enteniment fa intel·ligibles les espècies. Per tant, del *sensible/intel·ligible* cal distingir quatre graus: el *sensible/sensible*, el *sensible/intel·ligible*, *l'intel·ligible/intel·ligible* i *l'intel·ligible/sensible* com quatre nivells de *significació* del Creador, de forma que l'home, per aquest ascens i descens, si vol, és capaç de Déu.

La contemplació és un altre mirall

La contemplació per a Lull és un altre mirall especial en el qual es reflecteix la realitat de tal manera que les distincions desapareixen. Una contemplació que abasta no sols el microcosmos sinó que conté tot el macrocosmos sencer, en la qual tots dos móns estan constitutivament units, on el *silenci és el lloc de la paraula contemplativa* que té poca relació amb la *reflexió*, la *meditació* o la *teoria*. La contemplació a la qual ens convida l'autor no és tant la síntesi de *l'acció* i de la *teoria*, sinó més aviat el fonament primer d'on han sorgit totes dues. Per això, veiem que la contemplació comporta en Lull un moment intel·lectual i un moment pràctic. *Pensar* condueix a una determinada claredat, *la praxi*, en canvi, a una determinada modificació de les coses. La contemplació no és una barreja d'ambdues, tampoc no és la síntesi, sinó aquella actitud subjacent en què encara no s'han separat el *saber* i el *fer*. Tot i que podem distingir entre acció i coneixement, només *som* pròpiament quan actuar i pensar no es troben escindits. En el mallorquí s'aprecia que la vida contemplativa no és ni una visió ni una acció pura, és més aviat l'acció que veu i la visió que actua, és a dir, la *mateixa vida sense escissió*, allò propi de la *saviesa* que fa savi. La demostració lul·liana es mou en aquestes coordenades, perquè si és el filòsof de l'acció, ho és perquè, abans que tot, és un místic.

La raó de conveniència

És d'observar que la *raó de conveniència* es troba d'una forma o altra en tots els 366 capítols. *L'argument de conveniència* és un argument constant de la lògica lul·liana. Per a ell, és de raó, per exemple, que la creació reflecteixi la veritat de Déu, com veiem en el *capítol XXIV*. Així que el "*cové*", el "*covinent cosa és*" o altres expres-

sions semblants són constants en l'argumentació que fa, com es percep clarament en els capítols XLIX, L, LIX, LX, LXI, LXII, LXIII LXV i en d'altres.

Per tant, quina mena d'argumentació és? Al meu entendre, crec que ens trobem davant d'una modalitat de **raó suficient** o **raó de necessitat**, segons el cas, que ve a formular o enunciar que tot el que s'esdevé o és no és pas sense raó, sinó que obeeix una raó. El filòsof mallorquí vol dir que cap fet pot ser veritable o existent sense una raó. Una raó que l'aplica a tot allò que pot ser possible encara que no ho sembli, malgrat que no tot allò possible existeixi o sigui, o al revés. Una raó suficient estretament lligada amb el **sentit comú** i amb el **principi de no-contradicció**.

Així mateix, tot fa veure que la *raó de conveniència* està fonamentada en la **raó mateixa de bondat** quan l'autor fa la distinció entre **el sobirà** i **el jussà bé**, de manera que no podem dir res que sigui autènticament bo si no produeix bé. Perquè Déu no fa res sense raó. Una raó de conveniència que l'aplica en ocasió de l'encarnació de Jesucrist, com també l'ha aplicada en la demostració de la Trinitat amb els *significats* que n'ha apercebut encara que no sàpiga quina cosa és en si mateixa. Per a Llull, la Trinitat ha de ser demostrable amb raó pel fet que l'enteniment humà la concep, ja que en ella tenim un concepte de Déu més excel·lent en la seva obra de contemplació d'amor, que el que resultaria de la negació de la Trinitat. Per tant, el nostre Beat raona amb l'argument de conveniència la Trinitat, principi que li serveix per reduir a l'absurd el supòsit de racionalitat del monoteisme antitrinitari, tant jueu com musulmà, amb els quals dialoga i combat apològicament.

IX. La fe i la raó segons Ramon Llull

Els apartats anteriors posen en relleu que Llull duu a terme quelcom que ningú no gosava fer en el seu temps, anticipant-se a l'exigència de penetració especulativa del cristianisme. En efecte, amplia el camp de la controvèrsia apològica racional, des del terreny dels estrictes "*praeambula fidei*" al terreny de les afirmacions doctrinals concretes de la mateixa fe, sense excloure aquelles que el creient considera com a misteris. Ens ha recordat la seva predilecció per la intel·ligència a l'hora d'establir un terreny comú de diàleg confessional a partir de tres pressupòsits: a) el concepte anselmià de Déu, b) la utilització dialèctica dels principis absoluts i dels relatius, i c) la dels correlatius, completats amb noves formes de demostració més enllà del "*quia*" i del "*propter quia*" amb les de *similitud* i d'*hipòtesi*.

Ara, en aquest apartat, es pot apreciar el concepte que Llull tenia de la relació entre *fe* i *raó*, *teologia* i *filosofia*. La *teologia* seria per a ell, franciscanament, l'exposició planera i ordenada de la fe transmesa per les primeres generacions del cristianisme, per tant, obligatòria per a tot creient, i sinònim alhora d'expressió sistemàtica de la fe. La *filosofia*, en canvi, consisteix a ocupar-se científicament de les relacions entre les obres creades i Déu, allò que facilita la intel·ligència de Déu, constituint l'aparell tècnic de la teologia, és a dir, el seu discurs científic, que la fa ciència.

1. Les concordances i les contrarietats entre fe i raó

En el "capítol CLIV Com hom cogita en les concordances e en les contrarietats qui són enfre fe e raó", l'autor reflexiona sobre els significats d'una i altra mostrant-ne les seves característiques i funcions. En efecte:

Oh, Déus sanctificat, gloriós! A vós sia feta reverència e honor, com vós ha plagut que fe e raó sia en home; car vós, Sènyer, havets volgut que fe sia en home per raó de les coses invisibles, les quals són greus a saber e a entendre per raons; e havets volgut que raó sia en home enfre coses visibles e les invisibles, les quals són covinents a ésser enteses per raons manifestes" (n.1). "És significat que fe està tota en les coses intel·lectuals sens empatxament de les coses sensuais; e car raó no pot bastar ni atènyer a les excel·lents coses a les quals home basta per fe, per açò és significat que raó està en les coses sensuais e en les intel·lectuals (n.3). "Vós. Sènyer...sabets que fe no detria enfre ver e fals, car afermament creu sens nulla dubitació. Más de raó, Sènyer, no és així, car raó primerament ans que aferm encerca enfre ver e fals, e com ha detriat entre ver e no ver, adoncs, aferma quals coses són veres ni quals són contràries de veres" (n.4).

On cal fe, que hi hagi fe i a on cal raó, que hi hagi raó

"On, tot home, Sènyer, qui vulla usar de fe e de raó cové de necessitat que haja coneixença de fe e de raó, per tal que en les coses on se cové fe, qui haja fe, e en les coses on ha mester raó, que hi sia encercada raó" (n.14). "Enaixí com raó, Sènyer, s'embarga per empatxament de les coses sensuais a les entel·lectuals, enaixí, s'embarga e s'empatxa per encercament de raons e de demostracions en aquelles coses en les quals fe és estant sens demostració de raons" (n.17). "Com la racionalitat de l'home no ha

sobre si vera creença, e la creença que ha sobre sa raó és falsa, adoncs, cové de necessària que la raó sia falsa; e com dejús la fe de l'home no ha vera raó, cové-se de necessitat que la creença sia falsa; e açò s'esdevé, Sènyer, per ço car segons vera disposició e vera ordenació, cové que sots vera fe estia vera raó, e sobre vera raó haja vera fe” (n.18).

La fe no és estranya a la raó. D'on prové el defalliment

...”Tot ço que raó demostra, tot és veritat, e emperò tot ço que hom se cuida que sia demostrat per raó, no és veritat. On, lo defalliment no està en la raó, enans està en los subjects desodonats en los quals raó no ha aparellat com en ells demostra veritat”...(n.22). “Enaixí com vera fe, Sènyer, engraneix e ennobleix la raó que li està dejús, enaixí raó ennobleix e engraneix la vera fe qui li és dessus, en ço que demostra la fe ésser vera com demostra veritat d'ella, enaixí l'ennobleix com demostra la fe qui és falsa ésser falsa, car revelar falsetat és demostrament de veritat”(n.24).

D'aquest capítol, se'n desprèn que Llull presenta la fe i la raó com dues realitats complementàries, respectivament més arrelades en l'home, que es comuniquen en les potències de l'ànima.. La fe, doncs, seria necessària al cristià per a entendre els misteris i la raó, al no cristià, no sols per entendre els misteris, sinó per entendre també per què els ha d'acceptar.

2. Fe i raó són dos camins de l'ànima

El “Capítol CCXLIV Com fe e raó fan a l'ànima d'home loar e beneir e servir son Déu e son creador” mostra que la fe i la raó són dos camins de l'ànima pels quals l'home es deixa menar i guiar, tota vegada que l'obra de la fe i l'obra de la raó és diversa, una diversitat que condueix l'home savi a una sola cosa quan contempla Déu: *estimar*.

L'obra de la fe i la de la raó és diversa

...”Com fe obra de sa vertut en ànima d'home, adoncs fe ajusta ab volentat, la memòria i l'enteniment; e com la raó obra de sa vertut en ànima d'home, adoncs ajusta ab enteniment, memòria e voluntat; on per açò és, Sènyer, l'obra diversa de fe e de raó”

(n.1). *“Car fe ço que fa tota hora ho fa e ho comença ab volentat, e raó ço que fa tota hora ho comença ab enteniment”* (n.2).

El procés de la fe i de la raó fan en l'ànima una sola acció

“Com la coneixença, Sènyer, del savi home vos coneix coneixent vostres obres e coneixent la senyoria que havets sobre nos, adoncs, l'enteniment és ocasió a la memòria que remembre e la volentat que am e que vulla ço que ell coneix, e essent l'enteniment ocasió a la memòria e a la volentat esdevenen tres obres ensems e són una sola obra tan solament e una acció, ço és, que l'ànima contempla en son Déu entenent e membrant e amant” (n.8). Com és de veure, les virtuts de l'ànima tenen tant poder per anar per via de fe com per via de raó.

Tal procés ajuda a conèixer per raons necessàries

...“com raó entén e ha coneixença de la vostra excel·lent misericòrdia, adoncs l'enteniment ha coneixença de la vostra misericòrdia, e per la coneixença que l'enteniment n'ha, la memòria remembra e la volentat ama la vostra misericòrdia; e per açò, Sènyer, com l'enteniment entén la vostra misericòrdia e entén que ell l'entén e entén que la memòria la remembra e la volentat la vol, per açò l'enteniment entén per raó necessària que la vostra misericòrdia han tots aquells que l'entenen e la remembren e l'amen, car impossívol cosa és que a null home sia vedada la vostra misericòrdia pus que l'entena e la remembre e la vulla” (n.11)...*“com la raó entén e ha coneixença de la vostra bonea, adoncs fa a l'anima remembrar e amar la vostra bonea. On, per ço car l'ànima entén e remembra e vol per raons necessàries la vostra bonea, per açò, Sènyer, se forma la imaginativa en actu per raons necessàries imaginant les raons per les quals l'ànima ha coneixença e remembrament e voler de la vostra gloriosa bonea”* (n.14).

L'enteniment que ve per raons necessàries, de potència a acte, està més en acte i és més fort que aquell que només ve per la fe, ja que té el perill de ser enganyat. En canvi, les raons necessàries enforteixen la fe.

...“car per açò la diferència enfre l'enteniment qui ve de potència en actu per la fe e l'enteniment qui ve per raons necessàries de potència en actu; car l'enteniment qui's forma per fe no pren

forma de raons necessàries, mas pren la forma de creença e de fer per ço car voler lo fa venir de potència en actu; mas l'enteniment qui ve, Sènyer, per raons necessàries de potència en actu, aquell és més en actu e és més fort que aquell qui ve per fe, car aquell qui ve per fe pot ésser enganat creent l'ànima entendre ço que no entén; mas aquell qui ve per raó no pot ésser enganat, car impos-sívol cosa és que raó no sia entenent en ço que entén per raons e per significacions necessàries. On enaixí com l'aigua pren color dels locs on passa, així l'enteniment qui ve per fe pren forma de voler e l'enteniment qui ve per raó pren forma de raons necessàries" (n.15).

..."Tot ço que fe encerca ni demana, encerca ab volentat e ab amor en la memòria, e tot ço que raó encerca ni demana, tot ho encerca ab enteniment e ab la coneixença en la memòria; e per açò és feita, Sènyer, diferència en lur obra, car la fe encerca ab una cosa e la raó ab altra, e com hom atroba enans e pus veritab-lement les coses com les cerca ab vista que no fa com les cerca palpant, per açò pus aparellada és la raó que trob veritat en la mem-oria per ço com encerca ab enteniment en ella, que no és fe qui no cerca sinó ab volentat"... (n.19).

..."Enaixí com se diferenciengen voler e saber, enaixí enteniment se diferencia en si mateix en l'ànima per ocasió de la diferència qui és entre fe e raó, car l'enteniment qui reep coneixença per fe és aquell enteniment qui reep coneixença per raons necessàries e per significacions necessàries"... (n.28).

3. Fe i raó són com els dos peus de caminar

En el capítol CCLXXXVIII, l'autor convida aquell qui vol encercar l'amor que els homes han de tenir en la seva llei de fe; ens diu que les virtuts de l'ànima l'han d'encercar en nou coses (n.1). I ens diu *l'art i manera de fer-ho* (n.2-3). És en la *sisena* d'aquestes nou coses que se diu de fe, i en la *setena* que se diu de raó on cal atendre el que per a Llull representa la fe i la raó:

..."La sisena raó se diu de fe. On deïm que vera fe no.s pot formar en vera lig menys de raó, car, enaixí, Sènyer, com lo cos de l'home no poria anar ordonadament ab un peu tan solament, enaixí la carrera de paradís no.s cové que sia sens raó, car si en fe estava e no en raó, seria significat que la carrera hagués en si defalliment, e si defalliment havia no poria hom anar per ella a acabament" (n.19).

..."La setena cosa se diu de raó. On deïm que aquells qui per raons necessàries remembren e entenen los catorze articles, aquells, Sènyer, amen lur lig per raó necessària, car tant ha gran vertut la memòria que remembra e l'enteniment qui entén los catorze articles per significacions e per demostracions d'on se formen raons necessàries que de necessitat se cové per fina força que la volentat sia amant los catorze articles, e amant los catorze articles és amant de lig formada dels catorze articles" (n.22).

..."car molt ho havets bé ordonat, car enaixí com fe dóna major mèrit que raó com hom creu ço que no entén, enaixí raó dóna e multiplica pus fortament amor com hom ama ço que entén, que no fa la fe com ama ço que no entén. On, així com per fe guanya hom més de mèrit que per raó, enaixí per altra manera guanya hom major mèrit per raó que per fe, ço és, per multiplicada amor pus fortament e en major quantitat per raó que per fe, e si així no fos hàgrets fet tort a l'enteniment, car si enteniment no pogués tan gran mèrit donar a l'ànima per entendre com fa la volentat per amar ço que l'enteniment innora, doncs, fóra significat que l'enteniment humà fos pus profitós, en sa innorància que en son apercebiment, e, si així fos, fóra significat que l'enteniment valgués més per defalliment que per acabament, e açò és, Sènyer, cosa impossívol" (n.23).

4. La concepció lul·liana de la relació fe-raó

Els textos citats sobre la fe i la raó parlen més que suficient per adonar-se de la relació existent entre una i altra ja que les descriu com *dos camins* que es conjuguen en un mateix acte en l'ànima humana, o com els *dos peus de caminar* si no volem anar coixos. No contraposa abstractament fe i raó: una i altra són, per a ell, dos moments estrictament solidaris d'un únic procés de coneixement, que parteix de la fe, passa per la raó i torna enriquint la fe. Per tant, el seu procés és concret i circular on la raó es recolza sobre la fe i la fe cavalca sobre la raó, de manera que la fe sempre és condició prèvia o punt de partença del pensament del Beat. Perquè no s'entén qualsevol cosa, sinó l'objecte proposat per la fe, ja que és condició prèvia del coneixement.

A cop de vista, sembla que Llull vulgui demostrar la fe o apropiarse-la amb el pensament i dur-la al concepte com l'antilul·lisme l'ha volgut desacreditar. Llull, al meu entendre, està ben lluny de ser un racionalista com ho és de ser un fideïsta. La lectura i estudi del *Llibre de contemplació*, tot ell, en darrer terme, porta a la convicció que a Déu només se'l coneix des de Déu mateix. En efecte, Déu trans-

cedeix, a causa de la seva infinitud, tot enteniment finit; i per això, en conèixer-lo, cal també que l'enteniment es transcendeixi, la qual cosa vol dir que sigui guiat i ajudat per Déu, de manera que la fe sense l'enteniment és cega, perquè no entén per si mateixa el que creu. Per entendre veritablement, cal creure i, per a creure raonablement, cal entendre. El nostre autor tan aviat practica el "*credo ut intelligam*" com "*l'intelligo ut credam*". No es tracta, doncs, en Llull, de substituir la raó per la fe ni la fe per la raó, sinó d'integrar les dues en un únic moviment biforme, en el si del qual la fe esdevé, d'una banda, raonable i, de l'altra, la raó creient.

Conclusió

Aquest moviment biforme, en el qual la fe esdevé raonable i la raó creïble posa de manifesta què és l'*acte de fe*: un acte vital, de cap i de cor, que comporta tot allò que és l'home i la dona sense negar la seva grandesa, capaç de dialogar i de compromís, perquè la fe pertany a l'ordre del *fer*.

El pensament de Ramon Llull no és un pensament tancat, sinó obert, que no s'esgota en el seu temps. Què ens diu avui aquest autor del segle XIII? Fent-ne una aplicació, ens ve a dir que ningú no neix cristià, sinó que es converteix en cristià per mitjà d'una decisió lliure, que ve a ser la gran decisió, la qual permet sortir de la mediocritat i saber cap a on vas, davant d'una societat que ja no sap en què creure, ni sap el que creu o fins si val la pena de creure. Llull esdevé com un despertador enmig de la nostra societat secularitzada, en la qual tot val i en la qual ja no es troben punts de referència vàlids perquè tot esdevé relatiu i caduc.

La relació de fe i raó lul·liana abans descrita és actualment cèntrica entre dos extrems que actualment es toquen: el *laïcisme* i el *confessionalisme*. El *laïcisme*, d'una banda, com ideologia, pretén resacralitzar la realitat actual retornant al *paganisme* i, de l'altra, el *confessionalisme* com una enyorança del passat, que pretén un *fideisme a cegues, fins violent*. Llull, en canvi, ens presenta *Déu raonable* perquè Déu no pot ser la negació d'allò que és autènticament humà. La fe comença, doncs, allà on acaba la raó, però creure no significa renunciar a l'enteniment, la qual cosa ens abocaria a haver d'acceptar l'absurd. Aquesta raonabilitat en la qual el Beat mallorquí presenta el Déu cristià, que no exclou ni la intel·ligència ni el cor, permet afirmar que Llull és un capdavanter del seu temps del *diàleg religiós i ecumènic* de forma que el *Llibre de contemplació*, tot ell, resulta ser una obra pionera a l'hora de plantejar el caràcter únic i universal de la salvació cristiana.

Abstract

This article is an essay resulting from the author's reading and study of this early, encyclopaedic work by Ramon Llull in the 13th century. The author's aim is an attempt to bring some questions or issues in Lullian thought up to understand that a great portion of the Book content goes beyond his time and resounds at present. The author shows its validity in many aspects, and thinks that Llull's thought should continue to be considered valid and useful as it can help, even partially, to tackle or solve difficulties in the current philosophizing, as well as in the evangelizing mission in the 21st century. Indeed, right at the beginning of the Book, Llull resorts to the experience of living, where we see a classical and also modern man. Modern because he starts building his thought from the subject, and classical because he observes everything from the perspective of the act of being. Then, he presents his own worldview with an integral vision of man. He appears as the philosopher of action, the way he understands and observes One in Three People God, the ethical dimension of the human being, the originality of his proof of reason, finally the relationship between faith and reason. Llull's Book, then, is at the forefront of religious and ecumenical dialogue in his time, with the result of being a pioneering work in the sense of raising the unique and universal character of Christian salvation.